

Het ontstaan van de gilden

"Allen dengheenen die dese letteren sullen wordden gethoent ende hoeren lesen saluyt". Met deze woorden begint de oudst bekende akte van het Sint Joris Gilde Oirschot en wij willen ons hier heden ten dage nog graag bij aansluiten.

Een verklaring van het woord gilde wordt gevonden in het oud-germaanse woord 'gildan', dat offeren betekent. Germaanse stammen kwamen op bepaalde dagen bijeen om offers aan hun Goden te brengen als dank voor een goede oogst, een succes in een oorlog of ter herdenking van hun doden. Deze offerfeesten duurden dagen en werden vaak afgesloten met uitbundige maaltijden. Nog eeuwen na de kerstening van Nederland bleef het volk deze 'heidense' gebruiken onderhouden.

Het woord gilde kreeg echter in de loop der eeuwen een heel andere betekenis. Gilde werden hechte organisaties binnen een leefgemeenschap. Zij hielden zich onder meer bezig met het uitoefenen en beschermen van een vak, het beoefenen van kunst, bidden en het begraven van doden, het beschermen van stad of dorp, de kerk, bezittingen en de lokale bevolking. Het begrip gilde wordt tegenwoordig ook wel eens gebruikt om ongeorganiseerde groepen, met weliswaar een gemeenschappelijk doel, te typeren. (boevengilde, dievengilde) Zoals reeds aangegeven kunnen vier groepen gilden worden onderscheiden te weten:

- De ambachtsgilde, die zich ten doel stelden een bepaald vakgebied te beschermen. Ook nu nog kennen we dergelijke gilden. (bakkersgilde, wijnkopersgilde e.a.)
- De rederijergilden, die zich bezighielden met het schrijven en declameren van gedichten en het schrijven en opvoeren van toneelstukken. In Oirschot is een dergelijk gilde in 1983 heropgericht met als patroonheilige Sint Catharina. Door haar welbespraaktheid wist zij in de 4e eeuw velen van het Romeinse hof tot het Christendom te bekeren.
- Broederschappen, die zich voornamelijk bezighielden met het opluisteren van processies en het begraven van doden.
- De schuttersgilden (schutten=beschermen), die in dienst van de plaatselijke Heer een beschermende functie hadden voor de lokale bevolking en haar bezittingen. In de meeste gevallen zijn Sint Joris en Sint Sebastiaan hun patroonheilige.

Aan het einde van de 13e eeuw, toen de kruistochten ten einde liepen en een aantal steden tot grote bloei kwamen, werd de noodzaak tot bescherming van stad en bezittingen groter. Omstreeks de eerste helft van de 14e eeuw is de behoefte ontstaan om over een permanente 'burgerwacht' te kunnen beschikken. Deze behoefte was in de grote steden het grootst, maar groeide snel uit naar kleinere steden en dorpen. Met de oprichting van deze burgerwachten staan we in feiten aan de wieg van de schuttersgilden. Men trad op vrijwillige basis in dienst en stelde zich ten doel dienstbaar te zijn aan de lokale bevolking. Hierdoor genoten de schuttersgilden een hoog aanzien en kregen voor verleende diensten bepaalde voorrechten zoals het hebben van een koning, die op zijn beurt weer een nar mocht bezitten. De handboog had tijdens de kruistochten afgedaan en de gilden hanteerden bij voorkeur de voet- of kruisboog. Deze semi-militaire schuttersgilden waren strak georganiseerd en uit afbeeldingen is bekend dat een aantal gebruiken uit de toenmalige legers werden overgenomen. Hun militaire betekenis nam echter al in de 15e en 16e eeuw af. De gilden met hun beperkte bemanning bleken niet langer opgewassen tegen de steeds groter wordende legers, die hun manschappen in steden en dorpen ronselden. Ook de gilden moesten manschappen leveren. Alleen pasgetrouwden kregen volgens een oud Frankisch gebruik een jaar uitstel. De legers moesten ook in de toekomst op sterkte gehouden worden. Een meer bescheiden rol voor de gilden, zoals ordebewaking e.d., was het gevolg.

De oprichting en ontwikkeling van Gilde Sinr Joris

Een aantal jaren voor het begin van de tachtigjarige oorlog, op 8 juni 1542, kreeg het Sint Joris Gilde uit Oirschot een nieuwe caert. Ten overstaan van de stadhouder van schout van Kempenland, de schout van de Heer van Oirschot en de schepenen van Oirschot werd door "vele goeder mannen", die algemeen bekend waren onder de naam "Sint-Joris scutters van Straten", een reglement opgesteld. De beschermende functie was inmiddels verdwenen. Deze goede mannen stellen duidelijk in de akte dat het schieten een liefhebberij is met de woorden; "affectie ende liefde dragende totten edelen voetboog".

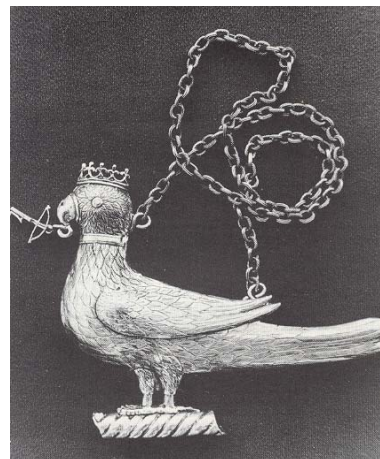
In de akte wordt expliciet vermeld dat het gaat om een groep mannen uit het buurtschap Straten (hertganck Straten). In Oirschot bestond namelijk al een Sint Joris Gilde. Dit gilde werd op 17 september 1539 opgericht en was vermoedelijk vooral actief in de dorpskern van Oirschot.

De caert van het Stratense gilde werd pas in 1976 teruggevonden. Die van het 'Oirschotse' gilde werd op 22 augustus 1939 door de gildenroeders van de Broederschap van O.L. Vrouwe uit Oirschot overgedragen aan Sint Joris. Het kasboek van dat jaar vermeldt een uitgave van f 2,50 voor "Bieraftappen perkament overgave". Hoe deze Broederschap in het bezit is gekomen van deze caert is niet bekend. Ook voor die tijd was Sint Joris in het bezit van een copie van deze caert. In een volledige inventarisatie van de Noord-Brabantse gilde in de dertiger jaren van de vorige eeuw wordt eveneens melding van deze caert gemaakt. Vaststaat dat men decennia lang geleefd en gehandeld heeft naar bepalingen volgens de caert van het 'verkeerde' gilde. Maar nu weer terug naar enkele interessante bepalingen uit de caert van 1542.

Vergelijken we de caerten van de toen bestaande Oirschotse gilden, dan valt op dat de financiële drempel om lid te worden van de guld niet hoog is. Men hoeft geen inleggeld te betalen (nu € 2,50). Ook hoeft men zich niet duur in de kleren (soms met zilver) te steken. Slechts om de drie jaar een nieuwe hoed in een door de guld vastgestelde kleur is voldoende. Bij het jaarlijkse koningsschieten schiet men "die papegaye tot Straten op die molen"; en wel op de eerste zondag na Sacramentsdag. Daarbij hoeft de koning geen zilveren schild te schenken, maar moet hij "enen dubbele stuver" aan de koningsvogel hangen als hij koning af is. Als tegenprestatie betaalt de guld de verteringen voor hem en zijn koningin. Schiet iemand driemaal achter elkaar koning dan mag hij zelfs levenslang gratis teren op "statiedagen". Voor alle voorzichtigheid wordt er aan toegevoegd: "Hij en sal den silveren vogel niet behouden". De eretitel van keizer kent men (statutair) nog niet. Waar regels zijn, zijn ook boetes voor het geval die regels niet nagekomen worden. Die geldelijke straffen zijn in vergelijking met andere Oirschotse gilden zeer bescheiden. Hoe het de guld de volgende 250 jaar vergaat is niet bekend. Er zijn geen schriftelijke gegevens, alleen schilden dat ligt voor de hand. De grootste helft van de mensen uit die tijd konden lezen noch schrijven. Alles binnen de guld zal wel mondeling doorgegeven zijn. En zo gaan veel dingen verloren.

Met een grote mate van zekerheid mag gezegd worden dat het gilde in de beginjaren te lijden moet hebben gehad van de oorlogsactiviteiten. Op 10 augustus 1566 brak in het West-Vlaamse plaatsje Steenvoorde de beeldenstorm uit, die zich snel naar het noorden verspreidde. Deze ging gepaard met veel geweld, plunderingen, vernielingen en zilverroof. Tijdens het twaalfjarige bestand van 1609 tot 1621 bloeide het gilde schijnbaar op. Een bewaard gebleven koningsvogel en drie zilveren schilden dateren uit deze periode. Ook na de vrede van Munster, op 15 mei 1648, braken er voor het zuiden geen betere tijden aan. Het overwegend katholieke Brabant werd een wingewest van het noorden. Het werd door de overwegend Protestantse bestuurders ruim anderhalve eeuw lang onderdrukt en uitgebuit. Zo is er in 1790 bijvoorbeeld een verordening dat "...de Oirschotse gilden niet met slaande trom vliegende vaandels en klinkende viool in de kerk mogen trekken".

Ook de Franse Revolutie op 14 juli 1789 en de bezetting van de Nederlanden in 1794 bracht hierin geen verbetering. Weliswaar was de Protestantse overheersing ten einde en kregen de Katholieken hun in beslag genomen bezittingen terug, in het Franse liberalisme pasten de voorrechten van de gilden echter niet. Ambachtsgilden werden zonder meer verboden en de bezittingen van veel broederschappen en schuttersgilden werden verbeurd verklaard. In 1809 komt er in Oirschot zelfs een verbod op het bedrijven van openbare vrolijkheid, zoals het schieten van de vogel, het optrekken van gilden en het roeren van de trommen. In 1812 wil Napoleon - gelukkig voor ons - een volledig overzicht hebben van het ledenbestand van de Oirschotse gilden. In de rij van 9 gilden, die Oirschot-Best dan bezit staat "Sien Joris guld" geen gek figuur met zijn 62 leden. We zien dat er al sprake is van een standaard(rijder), dat ze om de negen of tien jaar koning

Koningsvogel uit 1619

gchieten, bovendien dat ze op de teerdag een pint bier drinken. Dat laatste lijkt wel heel bescheiden uitgedrukt. Een verdwenen gebruik is dat de guld op "Siente Antoniusdag" naar de kerk gaat. Bij de oprichting van het Koninkrijk der Nederlanden in 1815 braken weer betere tijden aan. Dit bleek echter voor veel gilden te laat te zijn. Bij het opmaken van de balans aan het einde van de 19e eeuw blijken in minder dan 100 jaar drie Oirschots gilde de strijd om het bestaan verloren te hebben. Door een groeiend cultuurbesef in de jaren twintig en een sterker wordende waardering voor folklore en traditie konden de gilden zich verheugen in een toenemende belangstelling van de plaatselijke bevolking. Dit resulteerde in de jaren dertig tot de oprichting van diverse overkoepelende kringen en in 1935 tot de oprichting van de Noord-Brabantse Federatie van Schuttersgilden. Deze overkoepelende organen stimuleerden de aangesloten gilden om hun activiteiten te vergroten en hun bestaan uit te dragen. Onder auspiciën van de verschillende Kringen werden en worden jaarlijks zogenaamde Kringdagen georganiseerd. In wedstrijden in vendelen, trommelen, schieten enz. bekampen de deelnemende gilden elkaar. Vriendschap, broederschap en sportiviteit staan daarbij voorop. Winst is een aangename bijkomstigheid en in veel gevallen een aanmoediging op de ingeslagen weg door te gaan.

De kostumering en een eigen gildeterrein

De activiteiten van Sint Joris beperkten zich tot 1973 tot deelname aan schietwedstrijden en gildefeesten in de regio en het zelf organiseren ervan. Op 24 en 25 juni 1939 werd het vermeende 400 jarige bestaan van het gilde gevierd. Maar liefst 42 gilden en schutterijen namen aan het gildefeest deel. Jarenlang koesterden de **gildebroeders van Sint Joris de wens zich te kostumeren. In de jaren zestig werd hiertoe een bescheiden aanzet** gegeven met de aanschaf van 15 petten met opschrift. In 1972 ging de kogel echter pas goed door de kerk. In de algemene vergadering van 9 mei wordt besloten de mogelijkheden tot volledige kostumering te bestuderen. In de notulen van deze vergadering staat naar aanleiding van de deelname aan een gildefeest onder meer "We schoten ongeveer alle eerste prijzen bij elkaar, wat een zeer verheugd verschijnsel was en ten tweede, we vielen nog meer op, omdat we nog steeds niet gekostumeerd waren. Het commentaar van de toeschouwers was meestal wel spitsvormig, maar niet altijd plezierig". Op 4 mei 1973 kon het gilde zich met 21 gekostumeerde mannen en 12 vrouwen aan de Oirschots bevolking presenteren. Zij hadden per slot van rekening het gilde de nodige middelen verschaft. Het aantal tamboers en vendeliers werd uitgebreid, er werd een volksdansgroep opgericht en de standaardrijder kon als een middeleeuws ridder worden uitgedost. Dat het gilde een goede keus had gemaakt bleek al bij de Kringdag op 11 juni in Hoogeloon, waar de eerste prijs voor het mooist gekostumeerde gilde werd behaald. Vele zouden er volgen. De reacties van de toeschouwers waren veranderd in een blijk van waardering met spontaan applaus.

In 1972 schonk een gildebroeder het gilde twee percelen grond met een totale oppervlakte van 32 aren. Weliswaar als schietterrein ongeschikt, maar de aanzet tot de inrichting ervan was hiermee toch gegeven. Na realisatie van de ruilverkaveling kon op 7 juni 1982 schietterrein "Den Dries" compleet met schuilhok en twee schutsbomen in gebruik genomen worden.

Het Sint Joris Gilde leeft en heeft volop toekomstplannen. Eind 1989 werd begonnen met de opleiding van een groep bazuinblazers. Daarnaast is er in 1992 een groots opgezet gildefeest georganiseerd. Nu ter gelegenheid van het 450-jarige bestaan en gebaseerd op de juiste oprichtingsajste. Een fikse donderbui bij aanvang van de historische optocht was een kleine spelbreker. Uiteindelijk werd het gildefeest een groot succes. Elf jaar later, de agenda in 2002 was te vol, werd het 460-jarige bestaansfeest gevierd. Het was nu prochtig weer en de vernieuwingen die het gilde in de organisatie bracht worden nog steeds geprezen en hier en daar nagevolgd.

Omweer en komst. Rennen voor een draag onderkomen in de tent

Noord-Brabant heeft nu bijna 200 actieve gilden en de laatste jaren is dit aantal alleen maar gegroeid door heroprichting van verdwenen gilden.